

1. WSTĘP

Ropa naftowa we współczesnym świecie jest jednym z najbardziej powszechnych źródeł energii pierwotnej. Jest produktem strategicznym, co oznacza, że występuje związek pomiędzy poziomem jej zużycia czy wielkością posiadanych zasobów a rozwojem społeczno-gospodarczym danego kraju. Surowiec ten wstępuje w przyrodzie w stanie naturalnym i nie podlega regeneracji w „horyzoncie ludzkim”. Po wydobyciu nie nadaje się do bezpośredniego zastosowania, przetwarzany jest w rafinerii, a końcowym efektem są m.in. paliwa ciekłe. Obecnie zgłaszane zapotrzebowanie na ropę wykazuje nieustanny wzrost, co w konsekwencji wpływa na zakres i intensywność działań podejmowanych w sektorze naftowym. Należy podkreślić, że niekontrolowany ich przyrost stwarza poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania danego kraju, przyczyniając się do powstania barier ograniczających jego rozwój i podwyższając koszty gospodarki.

Zapotrzebowanie na ropę kształtowane jest pod wpływem zmieniających się warunków otoczenia. Aktualnym problemem na rynku jest nierównomierne geograficzne rozmieszczenie jej zasobów, zaś rozbieżność, jaka występuje w jej podaży pomiędzy stanem pożądanym a rzeczywistym, stanowi obecnie ważny czynnik determinujący rynek. Uświadomienie sobie groźby wystąpienia zakłóceń na rynku naftowym o charakterze politycznym, technologicznym czy środowiskowym dało początek spekulacjom, czego efektem jest obserwowany niekontrolowany i nie zawsze uzasadniony wzrost cen tego surowca. Dodatkowo występujące ograniczenia sprzyjają wytworzeniu się orientacji producenta, co kształtuje niekorzystne zjawiska pozarynkowe. Dlatego jednym z podstawowych celów państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, co związane jest m.in. z prawidłowym określeniem potrzeb naftowych i kształtowaniem warunków umożliwiających ich pełne zaspokojenie. Podejmowane działania zmierzają do zapewnienia odpowiedniej ilości ropy w określonym miejscu i czasie, zgodnie z obecnymi i przyszłymi potrzebami paliwowymi. Ocena poziomu bezpieczeństwa paliwowego niekiedy dokonywana jest przy założeniu, że zapotrzebowanie na ropę stanowi element niepodlegający regulacji. Uwaga koncentruje się na innych ważnych aspektach, głównie ekonomicznych, technologicznych i środowiskowych. Natomiast świadome kształ-

townie bezpieczeństwa naftowego powinno również być ściśle powiązane z określeniem narzędzi umożliwiających kontrolę poziomu i strukturę wykorzystania omawianego surowca. Ze względu na występujące ograniczenia, podejmowane działania powinny wiązać się z równoważeniem poziomu zgłaszanego zapotrzebowania i uwzględniać istniejące możliwości dostarczenia ropy.

Tak kształtowany rynek naftowy stwarza konieczność głębszego spojrzenia na problematykę dotyczącą wielkości aktualnego i przyszłego wykorzystania tego surowca. W związku z tym podejmowane działania muszą opierać się na wiarygodnych informacjach uzyskanych poprzez analizę i ocenę warunków otoczenia. Powinno wyrażać się to w rozpoznaniu wszystkich istotnych czynników kształtujących zapotrzebowanie na ropę oraz dokonaniu ich oceny dla wyznaczenia wielkości i struktury zgłaszanych przyszłych potrzeb. Analiza i ocena uwarunkowań otoczenia stanowi podstawę do zdefiniowania celów i priorytetów przy uwzględnieniu wewnętrznych możliwości podmiotów [12]. Umożliwia dobór narzędzi regulujących gospodarkę ropą naftową oraz stworzenie procedur ograniczających bądź eliminujących negatywne skutki związane z zakłóceniami dostaw. Brak rozpoznania otoczenia może prowadzić do błędnej oceny przyszłego poziomu zapotrzebowania na ten surowiec oraz może wyznaczyć niewłaściwe kierunki podejmowanych działań. Powyższa problematyka skłania do pytania o znaczenie poszczególnych czynników występujących na rynku ropy naftowej.

Analizując literaturę naukową z zakresu ekonomii, marketingu czy zarządzania strategicznego można określić wspólne czynniki kształtujące stopień realizacji potrzeb ludzkich. Do najczęściej wymienianych należą: ekonomiczne (tj. poziom ceny danego produktu, ceny dóbr substytucyjnych i komplementarnych, dochody ludności i jej skłonność do oszczędności), demograficzno-przyrodnicze (tj. liczba ludności i jej struktura, klimat, zasoby), materialne (tj. postęp naukowo-techniczny, stan posiadania społeczeństwa), społeczne (tj. tradycja, religia, wykształcenie) oraz psychologiczne (tj. preferencje i gusty konsumentów) [35, 68].

W literaturze przedmiotu światowe zapotrzebowanie na ropę naftową najczęściej uzależnione jest od takich czynników jak cena surowca, liczba ludności czy wzrost gospodarczy. Podkreśla się również bardzo duże znaczenie transportu, ze względu na wysoki stopień wykorzystania tego surowca w sposób pośredni. Teoretycznie może oznaczać to, że zapotrzebowanie na ropę zależy od sprawności energetycznej pojazdów oraz od rozwoju alternatywnych paliw.

W Polsce prognozy zapotrzebowania na energię pierwotną zawarte w dokumentach strategicznych wykorzystują zarówno dane sektorowe jak i makroekonomiczne. „Długookre-

sowe zmiany zapotrzebowania na energię są uzależnione od dynamiki wzrostu gospodarczego, jego energochłonności, odzwierciedlającego zmiany w strukturze gospodarki oraz w efektywności wykorzystania energii i poszczególnych jej nośników” [85].

Analizując literaturę przedmiotu można zauważyć brak szczegółowych opracowań obejmujących wszystkie aspekty otoczenia i jego wpływ na zapotrzebowanie na ropę naftową. Opracowania przeważnie zawierają analizę kilku wybranych czynników, które są najczęściej wykorzystywane do formułowania prognoz. Dobór pozostałych ma charakter intuicyjny i oparty jest na indywidualnych odczuciach. Występująca duża dowolność w określeniu wpływu otoczenia na zapotrzebowanie na ropę naftową sprzyja różnorodności interpretacji zjawisk, ograniczając tym samym prawdopodobieństwo przeprowadzenia rzetelnej polemiki i wyciągnięcia odpowiednich wniosków. Autor rozprawy podejmuje próbę całościowego opisu problemu.

Głównym celem niniejszej pracy jest **analiza zmian zachodzących w krajowym otoczeniu i ocena ich wpływu na poziom zapotrzebowania na ropę naftową w Polsce w latach 1995–2006 oraz ich określenie do roku 2015**. Powyższy cel można scharakteryzować za pomocą trzech celów szczegółowych:

1. wyznaczenie czynników kształtujących poziom wykorzystania ropy naftowej w Polsce w latach 1995–2006,
2. opracowanie modelu przyczynowo-skutkowego dla określenia wielkości zapotrzebowania na ropę naftową w Polsce do roku 2015,
3. ocena wpływu otoczenia na wielkość zgłaszanych potrzeb na ropę naftową w Polsce do roku 2015 poprzez identyfikację szans i zagrożeń.

Zgodnie z definiowanym celem pracy przedmiotem badań jest zapotrzebowanie na ropę naftową. Zakres badań obejmuje czynniki krajowe i wykorzystano tutaj podział otoczenia na dalsze i bliższe (w tym pozasektorowe i sektorowe). Przyjęto horyzont czasowy: lata 1995–2006 oraz okres prognostyczny do roku 2015.

Analizę i ocenę wpływu otoczenia na poziom zgłaszanych potrzeb przeprowadzono zgodnie ze schematem postępowania zaproponowanym w metodzie badawczej Analiza PEST. Ocenę zidentyfikowanych czynników zrealizowano poprzez określenie zależności przyczynowo-skutkowych pomiędzy nimi a przedmiotem badań.

Wielkości zgłaszanych przyszłych potrzeb paliwowych określono za pomocą zaproponowanego modelu zapotrzebowania na ropę, który dodatkowo wyznacza scenariusz prawdo-

podobnych zdarzeń stanowiących podstawę do oceny szans i zagrożeń na rynku naftowym w Polsce do roku 2015.

Dla efektywnej realizacji przyjętego celu pracy sformułowano następującą tezę badawczą:

1. zmiany zachodzące w krajowym otoczeniu pozasektorowym mogą wpływać znacząco, w sposób pośredni na obecne i przyszłe zapotrzebowanie na ropę naftową,
2. wzrost gospodarczy wyrażany przez produkt krajowy brutto (PKB) może być główną miarą, która pozwoli określić wielkość zgłaszanych potrzeb na ropę naftową do roku 2015.

Prezentowana rozprawa liczy 153 stron i zawiera 7 rozdziałów; przyjęta struktura pracy umożliwia realizację celu głównego.

Rozdział pierwszy wprowadza w problematykę poruszaną w niniejszej pracy, definiuje cel główny i pośredni realizowanych badań, prezentuje przyjęte założenia oraz określa tezy badawcze. Dostarcza szczegółowych informacji przybliżających strukturę i zawartość pracy.

Rozdział drugi ma charakter teoretyczny, definiuje otoczenie, określa główne sposoby jego klasyfikacji oraz metody wykorzystane do jego analizy. Dodatkowo omawia szczegółowo metodę realizowanych badań, a tym samym prezentuje schemat dalszego postępowania.

Rozdział trzeci analizuje wybrane czynniki gospodarcze w Polsce w latach 1995–2006, tj. rozwój gospodarczy i jego strukturę, dochody i strukturę wydatków gospodarstw domowych. Omawia uwarunkowania społeczno-kulturowe poprzez analizę liczby i struktury wiekowej ludności, geograficznego jej rozmieszczenia oraz zmian struktury zamieszkania na terenie kraju. Podkreśla rolę turystyki krajowej i zagranicznej w życiu społeczno-gospodarczym. Zawiera analizę otoczenia technologicznego oraz prezentuje zmiany w infrastrukturze transportowej ze szczególnym podkreśleniem roli transportu drogowego. W rozdziale tym zaprezentowano wizję Polski do roku 2015.

Rozdział czwarty charakteryzuje światowy rynek ropy naftowej oraz przedstawia perspektywy jego rozwoju. Prowadzi do zdefiniowania warunków zewnętrznych i określa ich znaczenie dla krajowego rynku ropy naftowej.

Rozdział piąty przedstawia główne założenia polityki energetycznej w Polsce. Zawiera szczegółową analizę krajowego rynku ropy naftowej uwzględniającą ocenę wielkości poziomu zapotrzebowania, wydobycia i bazy surowcowej oraz gospodarkę produktami naftowymi. Dostarcza informacji dotyczących podmiotów omawianego sektora. Określa główne kierunki importu surowca, podkreślając rolę i znaczenie istniejącej infrastruktury przesyłowej.

Na podstawie dostępnych opracowań identyfikuje zmiany w krajowym sektorze naftowym do roku 2015.

Rozdział szósty zawiera ocenę wpływu otoczenia na poziom zapotrzebowania na ropę naftową w Polsce w latach 1995–2006. Prezentuje model zapotrzebowania na ropę, który wyznacza przyszłe potrzeby krajowe. Zawiera ocenę szans i zagrożeń na rynku ropy naftowej do roku 2015.

Rozdział siódmy ma charakter podsumowania, umożliwia weryfikację przedstawionego celu oraz tez pracy. Prezentuje uwagi na temat przydatności uzyskanych wyników oraz zawiera sugestie odnoszące się do przyszłych działań w zakresie wykorzystania ropy naftowej w Polsce.